

302940

995304 - 19850

I. IONAȘCU

ȘCOALA DE LA COLȚEA
IN VEACUL AL XVIII-LEA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI
1938

ȘCOALA DE LA COLTEA
ASINUTUL DE ÎNȘĂȘĂRI

302940

BCU Cluj / Central University Library

Extras din revista BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ,
anul LVI [1938], nr. 11-12, Noembrie-Deceembrie 1938.

372 .22 / 498.1 București) n. 17" ✓

ȘCOALA DE LA COLȚEA

Locul pe care se află astăzi biserica și spitalul Colțea¹ — așezăminte fondate de bogatul și cucernicul Mihaiu Cantacuzino spătarul, în preajma anului 1700 — a aparținut prin jumătatea veacului al XVII-lea boerului Colțea Doicescu².

1. Cu privire la acestea, a se vedea: [Mihaiu Cantacuzino Genealogistul], *Istoria politică și geografică a Țării Românești până la anul 1774*, ed. G. Sion, București 1863, pp. 45—46; D. Frunzescu, *Dicționar topografic și statistic al României*, București 1872, p. 73; *Dicționar geografic al României*, vol. I, București 1898, p. 714; Alex. G. Găleşescu, *Eforia Spitalelor Civile*, București 1899, pp. 15, 46, 575—587; G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București 1899, pp. 178—183; N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, București 1905, pp. 272—276; Alex. G. Găleşescu, *Spătarul Mihaiu Cantacuzino (1650—1716), întemeietorul mănăstirii și spitalului Colțea și al mănăstirii Sinaia în anul 1695*, București 1906, p. 1 și urm.; Sp. P. Cegăneanu, *Câteva observațiuni asupra bisericii Colțea*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, an. IV (1911), pp. 47—48; Preotul G. Negulescu, *O pagină din istoria Bucureștilor. Intemeierea mănăstirii Colțea*, în revista *Biserica Ortodoxă Română*, an. 45 (1926), pp. 82—88; N. Iorga, *Guide historique de la Roumanie*, Bucarest 1928, pp. 73—74; Idem, *Pridvorul de la Colțea în Bulet. Com. Mon. Ist.*, an. XXIV (1931), p. 136; G. D. Florescu, *Din vechiul București*, ed. 1935, pp. 61—63.

2. Colțea făcea parte din familia boerilor Doicești din Ialomița. El era fiul lui *Danciul Doicescu*, care apare într'un document din Aprilie 1618, împreună cu fratele său *Radu*. Are titlul de postelnic (Șt. D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, vol. II, București 1916, p. 6). La 1 Noembrie 1623, *Danciul* era vătaf (Idem, *ibidem*, p. 214), iar la 23 Aprilie 1634 semna cu demnitatea de clucer într'un act al boerilor din Cislău (Arhiv. Stat., *Episcopia Buzău*, condica 3 (104), f. 28). La 25 Ianuarie 1639, clucerul *Danciul Doicescu*, împreună cu alți cinci boeri, alegea moșiile lui *Preda pah. Bucșanu*, ginerele lui *Dragul log. din Crăcani*, și ale lui *Pavel post. din Șoplea*, de către *Petco*, fiul *Dragului* (Ac. Rom., ms. 4985, ff. 54—55), iar la 2 Decembrie 1641 figura printre boerii hotarnici ai moșiei *Mostiștea-Ilfov* (Șt. D. Grecianu, *op. cit.*, p. 434). E menționat cu dregătorie de clucer și la 1 August 1644 (I. C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Gr. Cantacuzino*, București 1919, p. 112). Copiii lui *Danciul Doicescu* au fost: *Udrea* și *Colțea*. La 25 Aprilie 1630, *Udrea* era căsătorit cu *Neaga*, fata lui *Pătru post. ot Pătârlage* (Șt. D. Grecianu, *Genealogiile documentate*, I, București 1913, p. 259). La 7 Maiu 1639, *Udrea*—acum postelnic—și *Neaga* dăruiesc mănăstirii *Bradul* (*Buzău*) ocina lor din *Broșteni-Buzău* (A. V. Vasilescu, *Mănăstirea Bradul de pe Nișcov*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, LV (1937), p. 78). La 9 Ianuarie 1650, *Udrea* era clucer (Idem, *ibidem*, p. 76), iar prin 1653—54 este citat ca fiind frate cu *Colțea vornicul* (I. C. Filitti, *Arhiva Cantacuzino*, p. 255 nota). La 17 Febrarie 1655, *Udrea Doicescu* slugerul fu omorit de *Seimeni* împreună cu *Ghiorma* baunul *Gheorghe Carida* vistierul, *Papa Brâncoveanu*, *Cârstea Cornățeanu*, fiul lui *Soco*, clucerul, ș. a. (*Letopisețul Țării Românești*, ed. St. Nicolaescu, în *Rev. pentru istorie, arheologie și filologie*, XI (191), p. 156).

Colțea Doicescu, căsătorit cu *Rada*, fata lui *Calotă banul Bozianu*, apare ca postelnic în 1644, vornic prin 1653, pitar în 1655, în Ianuarie și Aprilie 1656 (G. Florescu, *op. cit.*, p. 61, nota 309; Filitti, *op. cit.*, p. 255; Arhiv. Stat., *Episcopia Buzău*, cond. 3, pp. 241—244). În anul 1659, *Colțea*—acum clucer—și cu *Nicolae Sofialăul* merseră la *Poartă*, din ordinul lui *Mihnea-Radu Vodă*, ca să

Pe acest teren, clucerul Colțea înălțase, prin anii 1666—1667,¹ o bisericuță de lemn, cu hramul Cuvioasa Paraschiva.² După puțină vreme, Colțea a închinat modesta lui ctitorie și locul din jurul ei, Mitropoliei din București. Nu se poate ști data sigură a închinării, deoarece zapisul întocmit de Colțea atunci „au perit în zilele Nemților, împreună cu alte scrisori” ale Mitropoliei, după cum mărturisește chiar mitropolitul Antim într'o carte vlădicească din 29 Martie 1709.³

Fiindcă Colțea clucerul avea în această parte a Bucureștilor proprietăți întinse și o biserică, locuitorii au început să-i spună, de prin anul 1669, „mahalaoa de la biserică Colții clucerul”, sau „mahalaoa Colții clucer”. În Noemvrie 1680 se vorbea de „ulița cea mare, carea merge spre casele Colții clucerului”.⁴

Mihaiu Cantacuzino, prețuind poziția, a chibzuit să ridice mănăstirea, care avea să cuprindă „biserică cea mare”, trei paraclise, două spitale și o școală, chiar pe terenul dăruit de Colțea Mitropoliei. De aceea a plătit Mitropoliei importanta sumă — pe atunci — de 800 taleri și a câștigat și consimțământul urmașilor⁵

determine pe Vizir a omori pe postelnicul Constantin Cantacuzino. Intervenția nu reuși (*Istoria Țării Românești*, ed. Ioanid, București 1859, pp. 115—116). Venirea lui Gheorghe Ghica în scaunul muntean fu în favoarea lui Colțea, căci la 8 Martie 1660 el apare în divan ca vel comis (Acad. Rom., ms. 3526, f. 60). Figurează ca atare în documente din 13 Martie, 17 Aprilie și 25 Iulie 1660 (Acad. Rom., pachet XLIV—54; *Revista Arhivelor*, I, București 1926, pp. 234—235, nota; *Revista istorică*, XXI (1935), p. 197). Grigorie Ghica, noul domn, l-a ținut câțva timp în afara sfatului său domnesc, în care nu intră decât prin August 1661 (Acad. Rom., ms. 2080, f. 90). Acum e vel clucer. În Ianuarie 1662 nu mai figurează în divan. De altfel în tot restul vieții n'a mai deținut nicio dregătorie. Este citat ca biv vel clucer în acte din anii 1663, 1665, 1666 (N. Iorga, *Documentele Cantacuzinilor*, București 1902, pp. 32—69; Arhiv. Stat., *Mănăstirea Mărgineni*, cond. 165, f. 101 v.) La 12 Martie 1667 i se alegea moșia Stănești-Ilfov (Acad. Rom., pachet CLXXXIII—20), iar la 13 Maiu dăruia mănăstirii Bradu niște livezi la Văleni pe Nișcov (A. V. Vasilescu, *art. cit.*, p. 80).

1. Am admis acești ani bazat pe două zapise din Arhiva Eforiei; unul din 7 Iulie 1665 și altul din 18 Iunie 1669, relative la același teren din mahalaua lui Colțea Clucerul. În 1665, Condrea din Măgureni vinde acest teren lui Ghinea cojocarul din București, față fiind și Colțea clucerul, fără să pomenească de biserică lui Colțea. După 4 ani se ridică cu pără Leca, fiul Condrii din Călinești, susținând că are și el parte în terenul vândut de tatăl său. Dragotă județul și pargarii găsesc că Leca „n'are nici o treabă” în locul din „mahalaoa de la biserică Colții clucer”, care l-au fost cumpărat Ghinea coj. de la Condrea” la lt. 7173 (1665). Biserica Colței nu exista, deci, în 1665, dar exista în 1669.

2. La 19 Decembrie 1684, în zapisul prin care Iordache fiul lui Necula post. din Cocorăștii Caplei vinde lui Mihul neguțătorul moșia Bucureani de pe Colentina, iscălește mărturie și „pop[oa] Vasilie p. ot Colțea” (N. Iorga, *Studii și documente*, V, București 1903, p. 307).

3. Al. G. Găleşescu, *Eforia Spitalelor Civile*, pp. 576—578.

4. Eforia Spitalelor Civile, *Arhiva contencios*, hârtii necatalogate.

5. În număr de șase, dintre care mai importanți au fost: Radu și Udrea. Radu a fost căsătorit cu Ilinca, fata lui Radu spătarul din Curtișoara. La 3 Iulie 1696, Radu spăt. Doicescul și Udrea căpitanul, fratele său, aleg moșia Copusul

clucerului Colțea, care nu mai era în viață. De bună seamă că ei au cerut spătarului ca noul lăcaș să poarte numele tatălui lor.

Fiindcă inscripția bisericii Colțea, zidită de Mihaiu spătarul Cantacuzino, nu se păstrează de foarte multă vreme¹, nu se știe anul exact al fundării ei.

S'a admis de unii², pe baza unei inscripții rău cetite³, că biserica mănăstirii Colțea, cu hramul Trei Ierarhi, a luat ființă în anii 1698—1699. Anafornița dăruită de Șerban vel vornic Cantacuzino

a lui Ianache Văcărescu *Revista istorică*, IX (1923), pp. 48—51). În Maiu 1699 spătarul Radu avea o vie la Ivănești (Acad. Rom., *pachet CLXXXIII*—23), iar la 11 Martie 1702, era rânduit cu alți boeri să aleagă moșia Lișcoteni a spăt. Cantacuzino (Ef. Sp. Civ., *cart. n. 22*, doc. 30). Radu Colțea nu mai trăia la 23 Maiu 1706 (C. Litzica, *Catalogul manuscriselor grecești*, București 1909, pp. 22—23). *Udrea „clucer snă Colții”* este martor la vânzarea unei părți de moșie „den Bazea, den josul *Oreștilor Colții*” (Ilfov), pe care Tânase dorobanțul și fiii săi din Bazea, cu Duca Băcanul din București o fac lui Radul vornicul de Doamnă, fiul lui Neagoe vistierul din Izvoară-Vlașca, la 30 Dec. 1680. Se menționează în act și de un egumen... *arapul*, de la mănăstirea Păroaei (Eforia Spitalelor Civile, *Arhiva contencios, carton negru 63*, doc. 2). La 15 Februarie 1683, el iscălește: „*Udrea logof. sin Colții clucer*” (Arhiv. Stat., *M-rea Cotroceni, pachet XXXIV*, doc. 9). Ultima oară îl întâlnesc în zapisul din 27 Maiu 1705, prin care Apostol negustorul schimbă cu Damaschin al Buzăului niște țigani pentru niște locuri de casă din București „care au fost *date danie sf. Episcopii... de dumnealui Colțea biv vel clucer*”. Iscălește și „*Udrea pit. Doicescul snă Colții cliuc*.” (Arhiv. Stat., *Episcopia Buzău, cond. 3, ff. 618 v.—619*). Cluj / Central University Library Cluj

1. În vara anului 1716, spătarul Cantacuzino fu ucis de Turci la Adrianopol, iar inscripția de la Colțea „a fost astupată sau rasă” (N. Iorga, *Inscripții*, I, p. 272). Despre slășritul spătarului pomenește și Nicolae Mavrocordat în hrisovul din 2 Iulie 1716 dat mănăstirii „Trisfetitele ce se numește *Colțea*”, ca să stăpânească moșiile Lișcoteni, Schiau și Doicești (atunci în R.-Sărat), pe care Mihaiu Cantacuzino „*fostule-au dat aceștii sf. mănăstiri Tresfetitele pentru sufletul lui, ca să fie pentru hrana bolnavilor celor ce se odihnesc acoloa în ospitalu. Și viind urgie lui Mihaiu spatar de la in puternica Împărăție, luându-l de aici și ducându-l acolo ș'au răpus și vieața și n'au apucat ca să facă cărți de întărirea acestor moșii ce le dăduse la sânta mănăstire*. Deci petrecându-se Mihaiu spataru și rămăind toate moșiile lui, din poruncă împărătească, pe seama Domniei, venit-au epitropii de la această sf. mănăstire Colțea la domnia mea cu jalbă, de au spus că au dat Mihaiu spat. aceste moșii la sf. mănăstire, ear scrisori n'au apucat să facă, aducând și cinstite și credincioase mărturii, întâiu pre sântia sa prea cinst. și prea sântitul părintele nostru *Papa și Patriarchu și judecătoriu a toată lumea, chir Samuil*, și pre alți vrednici de cinsto mărturii... că au dat Mihaiu spat. aceste moșii la sânta mănăstire... Domniea mea... m'am milostivit de am dat aceste moșii sântei mănăstiri... aflând cum că aceste ospitaluri easto lucrul foarte bun și fericit...” (Ef. Spit. Civ., *carton negru 22 — Bordeiu verde (Brăila)* —, doc. 39).

Dacă la 2 Iulie 1716 se știa, măcar de câteva zile, în București, de omorirea spătarului, rezultă că *măcelul s'a petrecut în Iunie st. v.*

2. Preotul G. Negulescu, *art. cit.*, p. 86, n. 5, considerând inscripția de pe o piatră, publicată de Găleşescu (*op. cit.*, p. 580, n. 1), din 20 Ianuarie 1698, care putea fi a celui care supraveghease lucrările bisericești lui Colțea; G. D. Florescu, *Din vechiul București*, p. 62.

3. Insuși preotul Negulescu mărturisește că inscripția pietrei de mormânt a lui „*Radu Lăvilneanu*” a fost cetită greșit de Găleşescu, dar care era cuprinsul ei exact nu-l mai putem descoperi, piatra fiind astăzi dispărută. Despre lectura eronată a lui Florescu (*op. cit.*, p. 62, nota 311), pe anafornița ce se află în posesia G. Olszewski, vorbesc în textul acestui articol.

și soția lui, Andriiana, nu poate fi din 24 Decembrie 1699,¹ întrucât acest Cantacuzin a fost vel comis prin anii 1693—1696, în 1698 iscălește ca biv vel comis, vel pah. în 1700—1702 și tocmai în anul 1708 apare ca vornic mare.² În anii 1696—1707, această demnitate a fost deținută de Stroe Leurdeanu. Anafornița este, deci, din anul 1708, când mănăstirea Trisfetitele de la Colțea exista, iar nu din 1699, cum a cetit Florescu.

Ca dovadă că biserica mănăstirii cantacuzinești din mahalaua Colței nu ființa în anul 1699, stau documentele din 20 Iunie 1699, 6 Maiu 1700 și 1 Martie 1701 (din Arhiva Eforiei Spitalelor) în care se vorbește de: „biserica Colții”, „ulița cea mare care merge spre Colțea” sau „gardul bisericii Colții în lungu până la poarta cea veache”.

Cred că în vara anului 1701 s'au început lucrările pentru construirea bisericii mănăstirii de la Colțea, întrucât la 18 Octombrie 1702 patriarhul Gavriil al Constantinopolei putea emite o carte patriarhală, ca să fie apărută de dări mănăstirea *Sinaia* „și o altă cinstită *monăstirioară și biserică* cu hramul Sfinților Trei Ierarhi din București, *pe locul numit Colțea*”.³ Cuvântul *monăstirioară*, fără vreo enumerare de așezăminte ca: paraclisele, spitalul — cu două pavilioane —, spițeria, școala și chiliile personalului bisericesc, didactic și spitalicesc, arată limpede că la acea dată nu erau decât începuturi în înfăptuirea unei mănăstiri de plan occidental.

Nu cunosc mărturii documentare din anii 1702—1705, care să vorbească de biserica Colții, dar posed unul în copie, din 22 Maiu 1706⁴ — redactat, deci, cu o zi înainte de *Condica frățietății*,⁵ pe care spătarul Cantacuzino o destina așezământului său de la Colțea și a cărei datare a fost greșit cetită de Ionnescu-Gion,⁶ 1707 în loc de 1706⁷. Prin acel zapis, Mihul cavaful și sora sa, Iana, vindeau lui Alicsandri Vornicul de Doamna și soției lui, Ilinca, un loc de casă în mahalaua Colții „până în *pământul mănăstirii Colții și pre lângă locul Colții*”.

În anul 1707, la 5 August, fostul neguțător bucureștean Mihul,

1. Cum susține G. D. Florescu în *lucrarea citată*, p. 62, nota 311.

2. Cf. fișe de divane domnești în colecția mea. Șerban Cantacuzino se menține la vornicie și în anul 1709, după cum rezultă dintr'un document din 12 Aprilie, prin care Brâncoveanu confirmă mănăstirii Găiseni dania de țigani și vii făcută de Pătrașco, fiul lui Defta neguțătorul, la moarte. În Noembrie, însă, divanele cuprind ca vornic mare pe Radu Golescu.

3. Al. G. Găleşescu, *Eforia Spitalelor Civile*, pp. 17—20.

4. Originalul, necatalogat, în Arhiva Eforiei Spitalelor Civile.

5. Academia Română, *ms. grecesc 11*.

6. Cf. *Istoria Bucureștilor*, p. 181. Lectura lui Ionnescu-Gion n'a fost corectată de acei cari s'au ocupat de trecutul Colței.

7. C. Litzica, *Catalogul manuscrisurilor grecești*, p. 23.

din „mahalao Triehstlă!“, acum Misail monahul, vinde spătarului Mihaiu moșia Bucoreni printr'un zapis scris de „*popa Arsenie de la Trei Sfetitele*“.¹ Mănăstirea era întemeiată și mahalaua Colței era amenințată să-și schimbe numele în Trei Sfetite.

Un hrisov inedit, din 17 Aprilie 1708,² emis de Mihaiu Vodă Racoviță al Moldovei, scris de vestitul Axentie Uricarul și dat mănăstirii de la Colțea, pentru volnicirea de a aduce pe moșia Sirețal din Moldova, închinată de spătarul Cantacuzino, 30 de oameni streini, fără dajde, glăsuește :

„Deci, dară, înțelegând și noi, din spunerea a multora, pentru niște dumnezăești vreadnice de laudă lăcașă, adecă odihne de bolnavi (*spitale*, cum deobște să chiamă), care cinstitul și bl[a]gorodnicul unchiul domniei meali, *Mihai Cantacuz[i]no biv vel spătar, din hierbințeala dragostii lui cea de către Dum[ne]zău, cu cheltuiala dumisali, în orașul Bucureștilor, la beseareca Trei Sfetitelor (care și aciastă besearecă dumnealui au făcut) în T[a]ra Rumâniască, au zidit, precum și școale (unde cei ce poftescu a nu-ș[i] pierde în zadar vream[e]a tinereților, în dar vistieriu învătăuri[i] să poată să câștigea)*, au întocmit lucrul — cum înțelegem — nu atât că nou într'aceaste doao rumânești vecine fără poate pân' amu a să zice, ci mai multu că de mare folos și ajutor celor streini, săraci bolnavi și nemernici poate să fie, de vream ce toate bolnavilor și celor ce vor să caute de dâșii, precum și simbriile dascalilor, din veniturile ceale ce la aceaste lăcașe mai sus zise de d[u]mnealui sintu datea, este să s[e] de și să s[e] chivernisască“.

Acest act, mai vechiu cu un an de zile decât cartea mitropolitului Antim Ivireanu, din 29 Martie 1709,³ este cel dintâi care pomeneste de existența spitalului de la Colțea. Dar el mai conține o știre prețioasă, trecută sub tăcere de mitropolitul Antim, cu privire la școala de la Colțea : *aceasta funcționa în primele luni ale anului 1708.*

Am făcut această introducere, ca să arăt că biserica Colței, a spătarului Mihail Cantacuzino — frumosul monument de artă bisericească din București — a fost ridicată prin anii 1701-1702; că spitalul Colțea n'a „fost întemeiat către 1695“ — cum susține într'o lucrare recentă⁴ arhitectul Grigore Ionescu —, ci prin anii 1703-1707, când s'au pus și bazele școliei.

1. N. Iorga, *Studii și documente*, V. p. 310. Cf. și nota 2 de la pag. 4 a acestui articol.

2. Eforia Spitalelor Civile, *Arhiva contencios*, document românesc pe pergament, necatalogat. Cf. și *Anexa I* de la sfârșitul acestui articol.

3. Al. G. Găleşescu, *Eforia Spitalelor Civile*, pp. 576—578.

4. *București, ghid istoric și artistic*, București 1938, p. 92.

Despre școala particulară de la Colțea și dascălii ei nu s'a scris aproape nimic. Se știa doar atâta, din grammata patriarhului Samuil al Alexandriei, dată la 15 Iunie 1715,¹ că fondatorul mănăstirii Colțea a întemeiat și „școale pentru felurite învățături și de învățatura cântării”, iar „pentru învățături să fie dascăli, unu pentru științi și altu pentru învățăturile începătoare”. „Știința cântării” intră în obligația unuia dintre cântăreții bisericii principale, care purta aceeași denumire de dascăl.

În școala mănăstirii Colțea, pentru ai cărei școlari ridica și vornicul Șerban Cantacuzino un „*paraclis*”,² se dădeau și învățături temeinice de slovenie. Cartea de scutire acordată de Constantin Vodă Racoviță, la 1 Iunie 1754,³ afirmă ritos că Mihaiu spătarul Cantacuzino „*au așăzat să fie [la Colțea] și școală slovenească ...pentru învățatura copiilor, atât lăcuitorilor pământeani cât și altoru streini, ce ar năzui spre învățatură*”. Școala avea, deci, aceeași structură ca și instituția mai veche de la Sfântul Gheorghe vechiu din București. Era o școală slavo-românească, dublată de una destinată învățământului muzicii bisericești. La Sfântul Gheorghe vechiu, abia în anul 1830 lua ființă și o astfel de școală.⁴

Despre începuturile școlii de la Colțea și despre cei dintâi dascăli ai ei nu se știe nimic mai mult, decât ce am arătat. Erau trei dascăli: unul de științe, altul de învățături începătoare și un al treilea de cântări bisericești, dar nu se cunosc numele lor până în anul 1732.

Dintr'un catastif⁵ de veniturile și cheltuelile așezămintelor de la Colțea pe anii 1732-1740 — catastif fost în arhiva Eforiei Spitalelor până în anul 1894, când l-a cumpărat la licitație evreul anticar A. Zwiebel, de la care a trecut prin vânzare în posesia Academiei Române —, se pot frunzări importante informațiuni cu privire la numele dascălilor, la simbriile lor și la unele nenorociri care s'au abătut asupra școlii de la Colțea în acea perioadă de timp.

În anul 1732 apare la Colțea „dascalul *Lucin*”. Se arată că s'au cheltuit 18 taleri „pentru comis Cazan i (= și) pentru *copii[i] cei mici i dascalul Lucin* i alții căți au fost la țară, *scoțându-să din mănăstire pentru ciumă*; pentru bucatele i pâinea ce s'au cumpărat până au venit în mănăstire”.⁶

1. Al. G. Găleşescu, *Op. cit.*, pp. 28, 39.

2. N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, București 1902, p. 342.

3. *Anexa II*.

4. Gh. Nedioglu, *Cea mai veche școală românească, cu caracter statornic (școala dela Sf. Gheorghe vechiu)*, București 1913, p. 23.

5. Academia Română, *ms.* 129.

6. *Idem, ibidem*, f. 5 v.

S'au mai cheltuit în același an (1 Martie 1732—1 Martie 1733) pentru dascălul Lucin: 110 bani pentru cârpitul hainelor¹ și 100 bani pentru cizme la Crăciun.² La capitolul „Simbriile”³ numele dascălului lipsește.

În anul 1733 printre cheltueli se cuprind și 2 taleri și 64 bani pentru „sobile ce s'au făcut la școală”.⁴ S'au dat 4 tl. și 49 parale „la un zăbun ce s'au făcut dascalului Lucin la Paști”, 90 parale pentru „dresul conțeșului” și tl. 1 pentru „conțeșul ce s'au blănit” al lui Lucin. Alți 110 bani merg la cizme.⁵

În „Simbriile” pe 1734 se cuprind: 4 tal. pentru „un zăbun dascalului Lucin”; 100 bani pentru „dresul conțeșului cel vechiu”; 1 tal. și 45 bani pentru „blănit conțeșul cel vechiu”; 1 tl. și 45 bani pentru cumpărarea unui „ișlic dascalului Lucin” și 2 tl. 30 bani pentru „blănit conțeșul cel nou”.⁶ Aceasta este forma sub care se dădeau lefurile dascălilor.

De astă dată apare și numele unui „dascal Ghiorghe”, pentru papucii căruia se plătesc 90 bani, apoi i se dau și 100 bani.⁷ Se mai numără de episcopii spitalului 4 $\frac{1}{2}$ tal. și 10 bani „la un postav dascălului Lucin”.

Socotelile pe anul 1735 cuprind, la cheltueli: 1 taler și 21 bani „la Lucin dascalul pentru botezatul copilului lui” și 1 tal. și 27 bani „dulamă lui Calotă al dascalului Lucin”.⁸

Simbria dascălului Lucin se rezumă la: 4 $\frac{1}{2}$ tl. și 33 bani pentru zăbun; 110 bani pentru reparatul conțeșului; 2 $\frac{1}{2}$ tal. pentru blănitul conțeșului. Cizmele lui costă $\frac{1}{2}$ tal. și 54 bani.⁹ Este prezent și dascălul Gheorghe, căruia i se cumpără papuci cu 90

1. Idem, *ibidem*, f. 11 v.

2. Idem, *ibidem*, f. 12 v.

3. Idem, *ibidem*, f. 14 v. Se arată că s'au mai cheltuit în acest an 8 tl. pentru 2 oca cafea și 2 de zahar „poclon la doi boiari Moldoveani, când au fost nunta mării sale lui Vodă”; 21 tl. pentru covorul dat poclon la „nunta mării sale lui Vodă” (*Ibidem*; f. 7 r.) și 13 tl. „s'au cheltuit cât au săzut în mănăstire din poruncă doi boiari Moldoveani, jup[an] Iordachie Balăși Dumitrașco postelnicul” (*Ibidem*, f. 11). Este vorba de căsătoria de a doua a lui Constantin Vodă Mavrocordat, la 12 Noemvrie 1732, cu Ecaterina, fiica lui Constantin Ruset vel vornic, din Moldova (cf. *Letopisișele Țării Moldovii*, ed. M. Kogălniceanu, t. II, Iași 1845, p. 409).

4. Acad. Rom., ms. 129, f. 35 v.

5. Idem, *ibidem*, f. 35 v., 36 r.

6. Idem, *ibidem*, f. 59 r.

7. Idem, *ibidem*, f. 60 r. În acest an au venit la mănăstire, „părintele patriearhul” și „dumnealui aga la casile Obdeanului” (*ibidem*, f. 54 v., 55 r.). Se cheltuiesc, apoi, din banii Colței 16 tl. și 62 bani „la așternutul ce s'au făcut pentru măriea sa Vodă, 3 perne de Liptca și bogasiu... pentru perne și 7 coți de macat...” (f. 57 v.).

8. Idem, *ibidem*, ff. 71 v., 77 v.

9. Idem, *ibidem*, ff. 78, 79 r.

bani. Se plătesc 1 tal. și 7 bani pentru cizmele „Dimii, ce învață copiii la școală”.¹ Acest Dima, figurează în socotelile anului 1734² drept cântăreț la biserica cea mare. Reiese că împlinea și slujba de dascăl pentru cântări. Ceilalți doi, Lucin și Gheorghe, predau științele și învățăturile începătoare.

Trecând la anul 1736 constat aceeași dascăli : Lucin, Gheorghe și Dima cântărețul. „Dresul conteșelor” și alte reparațiuni la hainele lui Lucin cer 7 tl. și 45 bani, iar cizmele lui, $\frac{1}{2}$ tl. și 54 bani.³ Dascălul Gheorghe trece în acest an de la papuci la cizme, care costă un taler.⁴

Pe anii 1737 — 1738 aceeași dascăli și aceleași cheltueli pe „zăbune, cizme, șalvari și papuci”.⁵ Nu lipsește nici „dulama” lui Calotă, copilul dascălului Lucin.

Anul 1739 a adus mari nenorociri asupra așezămintelor de la Colțea, căci la 27 Fevruarie „den pricina unui gunoiu de la stăi Savva, însă dentru acest gunoiu s'au aprins târgul de au arsu o parte a Bucureștilor. Și atuncea au arsu și mănăstirea toată, cu spitalurile, cu spișăria, ce era doftorii pentru săracii den spital, și cu bisearica și cu câte treale paraclisele și amvoanele și cu amândoaă pivnițele”.⁶

Doi dintre dascăli, Lucin și Dima, au fost secerăți, probabil de vreo molimă, căci mor în același timp. La Paști ei trăiau, căci li se cumpărau cizme și papuci,⁷ dar după aceste sărbători, de sigur în timpul verii anului 1739, socotelile arată că s'au plătit 5 taleri „la pogrebania dascalului Lucin”; alți 5 tal. „s'au dat la

1. Idem, *ibidem*, f. 79 r. Pentru un postav lui Lucin se plătesc $5\frac{1}{2}$ tal. și 49 bani, iar dascălului Gheorghe i se dă un taler (*ibidem*, f. 83 v.). S'au numărat și $38\frac{1}{2}$ tl., „când au slujit părintele patriarhul sf. liturghie pentru ctitori” (f. 69 r.).

2. Idem, *ibidem*, f. 60 r. Printre cheltuelile anului 1735, se mai cuprind : „9 tal. la un covor la nunta ogăi ; $19\frac{1}{2}$ tal. la poclonul mării sale lui Vod[ă] când au făcut nunta cu Domnița” (*ibidem*, f. 71 r.); 8 tl. la „un covor cămărașului celui mare la nuntă” (f. 71 v.); 9 tl. „la un covor la Doamna cea bătrână” (f. 72 r.) și 19 tl. „la 6 oc[ă] cafea i la 6 oc[ă] zahar la venirea mării sale lui Vod[ă] den Moldova aici și la înoirea boirilor și la alte trebuințe” (f. 74 r.). Este aici vorba despre revenirea lui Const. Mavrocordat pe scaunul muntean, în Noemvrie 1735.

3. Idem, *ibidem*, f. 96 v.

4. Idem, *ibidem*, f. 97 r. Printre cheltueli și „tl. $70\frac{1}{2}$ bani 54 s'au dat dumneaei slugeresii Ancuții [Rudeanu, fata spătarului Cantacuzino], însă tl. $54\frac{1}{2}$ la 4 luni cât au fost bolnavă, iar tl. 16, b. 54 la altă trebuință a dumneaei și la ceara de a noao zi ce s'au cumpărat” (f. 89 r.). Rezultă că fiica spătarului a murit în anul 1736.

5. Acad. Rom., ms. 129, ff. 110 v., 112 r., 123 v., 124 v.

6. Idem, *ibidem*, f. 145 r. Grozavul incendiu, este descris și de cronicarul Chesarie Daponte în opera sa *Ephémérides daces*, t. II, trad. Legrand, Paris 1881, pp. 185—186, unde se arată că era într'o Marți, la orele 6, și au ars încă trei biserici.

7. Acad. Rom., ms. 129, f. 141 v.

popa Radul pentru pogrebania dascalului "Dimei" și 14 tal. „la 2 sărindare acestor răposați dascăli“. ¹

Școala rămânea numai cu dascăul Gheorghe. ² De și încăperile arseseră, învățăturile nu puteau întârzia multă vreme și dascăli noi trebuiau găsiți în curând. Socotelile anului 1740 conservă numele unui „Ioan dascal“, căruia i se cumpărau cu 1 tl. și 17 bani o pereche de cizme. ³ Dascăul Gheorghe lipsește din însemnările, care se opresc — din nefericire — la acest an, așa că nu pot stabili data exactă a încetării funcționării lui.

Despre dascăul Ioan am descoperit știri nouă în documente inedite din arhiva Eforiei. El a fost rânduit ca dascăl la Colțea de cineva din familia domnitoare Racoviță, inrudită prin femei cu spătarul Mihaiu Cantacuzino. La 1 Iunie 1754, ⁴ Constantin Vodă Racoviță dădea o carte de privilegii acestui „Ioan dascalul, carele din neamul lui iaste strein de la Moldova“. Se precizează că „prin chiverniseala ctitorilor au venit aicea și nevoindu-să asupra învățaturii, au eșit procopsit la învățatura cărții slovenești“ și aceiași ctitori „l-au așăzat dascal la mai sus numita școală“.

Intr'un zăpis din 23 Fevruarie 1777, ⁵ dascăul Ioan declară că este în vârstă de 65 ani, deci s'a născut în anul 1712. A fost adus, pe semne, din Moldova de Ilinca hătmăneasa, fata spătarului Cantacuzino și soția lui Dumitrașco Racoviță hatmanul, fratele lui Mihaiu Vodă Racoviță. Cunoștințele de slovenie și le-a câștigat în București, probabil la școala de la Colțea, unde avea să devină dascăl.

Prin cartea domnească din 1754, Constantin Racoviță, chibzuind că dascăul trebuie să fie pus la adăpost de grijile materiale, pentru ca „p[ur]rea să fie cu mintea slobodă și să poată pune toată nevoița a să sârgui și a sta neprestan spre învățatura și procopseala copiiloru șholeri, și pentru străini și pentru pământeni...“, scutește pe dascăul Ioan de la Colțea de toate „dăjdiile“, și „aici în târgu de nici unile nici un val și nici o supărare să n'aibă“. Apoi pentru 100 de porci și de stupi, să nu dea nici o dijmă, iar pentru 300 de vedre de vin „din viile lui“, vinărici să nu plătească. Din această hotărîre domnească aflăm că dascălii anteriori de la Colțea „n'au avut aciastă milă“.

1. Idem, *ibidem*, f. 144 v.

2. Idem, *ibidem*, f. 142 r.

3. Idem, *ibidem*, f. 152 v.

4. *Anexa II*.

5. Ef. Sp. Civ., doc. necatalogat. Este o mărturie a lui Iorga staroste și a lui „Ioan dasc. slov. ot. sf. mănăstire Colțea“, pentru pivnița de lângă „hanul Colții“, asupra căreia n'avea mănăstirea Poiana nici un drept.

La 12 Maiu 1767,¹ un Stoian Seimeanu se lega să facă o casă pe locul mănăstirii Colțea, „din josul porții cei mari”, de lângă vameșul Sandu, care la moartea sa avea să rămână Colței. Scria zăpăsită „*Ioan dasc[alul] școlei Colții*”. Este singurul act ce cunosc, scris în întregime de acest bătrân dascăl.

În anaforaua veliților boeri, din 29 Martie 1777,² dată în pricina dintre Acachie ieromonahul, egumenul mănăstirii Poiana — metohul spitalului Pantelimon — și Panait biv ceauș de aprozi, episcopul mănăstirii Colțea, relativă la stăpânirea unei pivnițe de piatră din București, „unde să frânge fieru”, se găsește că dreptatea este de partea mănăstirii Colțea, avându-se în vedere și mărturia lui „*Ion dascalul slovenesc ot mănăstirea Colții*”, cum că acea pivniță, de când știe el, om în vârstă de 65 ani, „n'am pomenit să stăpânească mănăstirea Poiana, ci tot mănăstirea Colțea”.

La 22 Iulie 1780,³ „*Ioan dascalul mănăstirii Colții*” și popa Ioan ec[clisiarh] mănăstirii Colții” adevăresc că un oarecare Costandin a făcut o simigerie pe locul unde fuseseră mai înainte „*scaune de carne*”, dar că el a murit de peste 20 de ani și diată de au făcut ori ba, nu știu.

În același an învăța „carte de pomană” la dascălul Ioan de la școala Colței un dascal Ștefan, ajuns în urmă preot.⁴

Tot din această vreme este și atestatul pe care dascălul Ioan îl eliberează lui Gheorghe Ungureanu, care „au învățat carte la mănăstirea Colții” și vrea să meargă în Țara Ungurească.⁵

Cea din urmă mărturie documentară despre acest cunoscut dascăl este din 20 Octomvrie 1781,⁶ când doi negustori, care fac o învoială cu mănăstirea Colțea, neștiind carte îi iscălește, „*Ioan dasc[alul]*”.

Ajuns la 70 de ani, de bună seamă că bătrânul dascăl moldovean va fi închis în scurtă vreme ochii, după o activitate didactică de peste 41 de ani.

Școala de la Colțea și-a continuat existența dincolo de veacul

1. Ef. Sp. Civ., doc. necatalogat.

2. Idem, doc. necatalogat.

3. Idem, doc. necatalogat.

4. I. Bianu și R. Caracș, *Catalogul manuscriptelor românești*, t. II, București 1913, p. 330.

5. N. Iorga, *Istoria literaturii românești în sec. al XVIII-lea (1688—1821)*, vol. II, București 1901, p. 22; cf. Idem, *Istoria învățământului românesc*, București 1928, p. 115.

6. Ef. Sp. Civ., doc. necatalogat.

al XVIII-lea, dar dascălii următori — cei mai mulți rămași anonimi¹ — n'au putut atinge situația dascălului Ioan, care fusese crescut și ridicat de Racoviștești, ctitorii mănăstirii Colțea.

ANEXE

I

1708 (7216) aprilie 17. Iași. *Mihai Racoviță, Domnul Moldovei, încuviințează ca spătarul Cantacuzino, fondatorul mănăstirii, spitatului și școalei de la Colțea, să poată aduce pe moșia sa Sireșel din Moldova 30 de oameni streini, cari să fie scutiți de orice dajde față de domnie.*

Млстїю бжїю Іѡ Мнѡаї Ракѡвнцѡ воєвод гспдрѡ зїман Молдавскон.

† De vreme ce singur din fire ne indemnăm a lăuda faptele ceale bune a celor milostivi și buni (precum și încă puțința ne easte aceloraș[i] a urma) afară din toate poruncile ceale d[um]nezezești, ce cu un glas atita de prooroci in leagea veachie, precum de evanghelist in testamentul nou, iarăși și de toți dascal[i]i], nu numai creștini, ci și păgini, cu multe feliuri de cuvinte infrumusețate să slăvescu și fiestecarili la acealea să învață și să indeamnă.

Deci dară, înjălegind și noi, din spunerea a multora, pentru niște dumnezești vreadnice de laudă lăcașă, adecă odihne de bolnavi (spitali, cum deobște să chiamă), care cinstitul și bl[a]gorodnicul unchiul domniei meali, Mihai Cantacuz[i]no biv vel spătar, din hierbințeala dragostii lui cea de cătră Dum[ne]zău, cu cheltuiala dumisali, in orașul Bucureștilor, la besearca Trei Sfetitelor (care și aciastă besearca, dumnealui au făcut) in T[ra] Rumîniască, au zidit; precum și școale (unde cei ce poftescu a nu-ș[i] pierde in zadar vreme[a] tinereșilor, in dar visteriul învățatur[i]i) să poată să câștîgea, au întocmit lucrul cum înjăleagem, nu atit că nou într'aceaste doao rumînești vecine fără poate pân'amu a să zice, ci mai multu că de mare folos și ajutor celor streini, săraci bolnavi și nemernici poate să fie; de vreme ce toate bolnavilor și celor ce vor să caute de dînșii, precum și simbrile dascalilor, din veniturile ceale ce la aceaste lăcașe mai sus zise, de d[um]nealui sintu datea, est[e] să s[e] dea și să s[e] chivernisască.

Dreptu aciasta și noi, de aciastă d[um]nezăiască răvnă fiindu cuprinși (săvai că datorie am avea nu numai cu aceaste lăcașă, ce și cu alteale, cind puțința ne-ar sluji, pururea mili și îndurări a face) iar ca dupre și a rudenii și a neamului datorie pohtindu și numelu nostru, precum și a părinșilor și a tot neamul nostru, împreun[ă] cu al ctitorilor acestor zise lăcașă, să s[e] pomenească, ne-am milostivit de am făcutu aciastă milă și agiutor vecinic ziselor lăcașă, adecăte ca să fie volnici prea moșiea dumisali, a cinstitului nostru unchiu, ce pre aici in țara domniei meali de cumpărătoare are lingă Sirăfăl, unde sintu și doao roatea de moară, iar acelor lăcașă inchinate de d[um]nealui, să-ș strângă oameni striini făr' gâlciav[ă], case treizăci, care să fie ertați de toate dăjdili și orinduelile câte peste an vor eși din visteria domniei meali, de nici unele val și băntuial[ă] să n'aibă ori măcaru ce dăjdi de ar eși, numai cât să fie acești oameni de slujba și ajutorul și hrana ziselor d[um]nezezești lăcașă.

1. La 22 Aprilie 1803, se găsea la Colțea un dascăl Marin (Ef. Sp. Civ., doc. necatalogat).

Dreptu aciasta dară și prea alalți frați ai noștri domni, carii din aleagerea și voia lui Dumnezeu duple noi în scaun vor fi, poftim și foarte rugăm ca socotindu și d[um]nealor folosul acestor mili pentru cine sintu făcute, adecâte pentru cei bolnavi, săraci și nemernici, pre carii Domnul Is. Hs. ai săi frați ii chiamă, să s[e] m[i]llostivească aciastă m[i]lă a nu o slăbi, a nu o inpuțina, ci să aibă a o întări și a o adaogi cât să va putea, așteptându aceaeș neputredă și nesfârșită plată de la Hs., care însuș celor ce socotescu și grijăscu de frații sfinții sale ca aceștie o făgădueste.

Iar care în urma noastră ar îndrăzni în puțin preț a ținea cuvintele Domnului Hs. și aciastă m[i]lă de noi făcută ar strica, acela să fie suptu blestămul celor 318 sfinți părinți din Nicheea, și cu Iuda și cu Aria să lăcuiască la un loc, casele lor cu sunet de pre pământ să să șteargă și însuș Hs. giudețul cel nefățarnic să-i stea pârș la giudecata cea de apoi, pentru neținerea și nebăgarea în seamă a poruncilor lui.

ТѢМ РАДИ И НИ НѢКТОУ ДА НЕ ОУМѢШАЕТ СѢ ПРѢД СИМ
ЛНСТОМ ГСПДТВАМИ. ВЪ НА СТОЛНѢМ ГРАДСА СОУ, ВЪЛѢТЮ ВСѢИ
АП. ЗІ ДНѢ ФТОРАГВ ГСПДТВА ПИСАЛ ПЛАНТЕ СРИКАР.

Иъ Мнѹхан Ракочиц Ковѹда (autograf).

Ștefan . . . logft (autograf).

ШѢФАН . . . ЛОГФТ (autograf).

Orig. rom. pe pergament în Arhiva contenciosului Eforiei Spitalelor. Pecetea ce atârna la hrisov se vede ruptă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1754 Iunie 1. București. — Const. Vodă Racoviță scutește pe dascălul Ioan de la Colțea de orice dare către domnie, și îi apără de dijmă 100 de porci și stupi, și 309 vedre de vin.

*Io Costandin Mihai Cehan Racoviță vvd. cu mila lui Dumnezeu,
domnul Țării Românești.*

† De vremea ce sfânta mănăstire Colțea, de aicea din orașul Bucureștii, iaste zidită din temeliea ei de răposatul Mihaiu spătarul Cantacozino, la care mănăstire între alte mile ce au lăsat și au afierosit, au așăzat să fie și școală slovenească, înlăuntru în mănăstire, pentru învățătura copiilor, atât lăcuitoților pământeni cât și altoru streini, ce ar năzui spre învățatură. Care școală iaste foarte trebuincioasă la toată obștea aceștii țări pentru învățătura, fiindu metahirisit totu norodul cu aciastă învățatură la toate trebuințele, spre a căroră dare de învățatură, de răposatții ctitori iaste orânduit un dascăl cu plată din venitul mănăstirii, ca să afe în toată vremea să înveașe copiii.

Din carii fiindu amu Ioan dascalul, carele din neamul lui iaste strein, de la Moldova, și trăgându-să spre învățatură, prin chiverniseala ctitoriloru au venit aicea, și nevoindu-să asupra învățaturii, au eșit procopsit la învățătura cărșii slovenești; pre carele cunoscându-l și dumnealor ctitorii sfintei mănăstiri, că va fi silitoriu și osărduitoriu spre a da învățatură copiilor, l-au așăzat dascal la mai sus numita școală.

Pentru care, fiindu om streinu și năzuind aicia în țară de s'au așăzat cu totul, socotitu-i-am domniia mea trebuința ce ar avea și nu l-am lăsat să fie de totu lipsitu, a nu fi atinsu și el de oareșce milă domnească, mai vărtos ca, fiindu în liniște, p[ur]ur[ea] să fie cu mintea slobodă și să poată pune toată nevoința a să

sărgui și a sta neprestan spre învățătura și procopseala copiiloru șholeri, și pentru străini și pentru pământeani.

A căruia, dar, nevoință și strădanie, nu i-am trecut-o domnia mea cu vederea, nici l'am lăsat intru uitare și m'am milostivit de i-am dat acestu *privelegium*, adecă să fie în pace și de tot *slobod de rândul dăjilor*, veri câte ar eși de la visteria domnii mele peste an în țară, și aici în țirgu de nici unile nici un val și nici o supărare să n'aibă.

Așijderea și ale lui dreapte bucate încă să le aibă scutite și de tot nedajnice, stupi i rămători, o sută, de dijmăritu; și vinul cât va face din viile lui v[e]d[re] trei sute, de vinărici.

Și măcar că alți *dascali*, ce au fost mai înainte acestuia, n'au avutu *aciasta milă* de la alți frați paravoslavnici domni, ce au stătut obladuitori creștineștii aceștii țări, dar acesta, fiindu om strein și neavându alte chiverniseali aici în țară, m'am milostivit domniia mea de l-am miluit și l-am ertat de toate cite scrie mai sus să fie nesupărat.

Drept aceia, poruncim domniia mea, atât dumneavoastră boiari ce vă veți orându cu dăjdi aici pe târgu, cât și voao dijmarilor i vinăricerilor, văzând cartea aciasta, toți să aveți a vă feri de mai sus numitul dascal și de bucatele lui nefăcându-i nici o supărare de nimic, că oricine s'ar ispiti a-i face vreo supărare cât de puțin peste porunca domnii mele, unii ca aceia bine să știe că rea scărbă și certare vor petrece de către domniia mea. Și ispravnic însuși cuvintul domnii mele.

Iunie 1 dn., 1754.

Ив Костандин Боевда (admirabil autograf supt monogram).

BEO Cluj / Central University Library Cluj

L. P.

Procit *Vt. logft.*

Orig. rom. pe hirtie. Mică pecete octogonală în tuș roșu, cu inițialele Domnului și anul 1753.